

Smaastykker.

Da Tyskerne skulde jages væk fra Hakkemose.

Af Chr. Larsen, Skyttegaarden, Sengeløse.

Et Par Gange har jeg været opfordret af nu afdøde Gaardejer Niels L. Nielsen, Vridsløsemagle, til at skrive lidt om det, som forefaldt i Sengeløse under Krigen 1864, og hvori min Fader tillige med 3 andre Gaardmænd var særlig inddraget. Naar man ser paa det med Nutidens Øjne, saa ser det ganske vist lidt komisk ud, men det maa forstaas med Krigen som Baggrund.

Paa Hakkemose drev man den Gang ikke saa lille en Virksomhed, og den var i rask Udvikling. Nu er der ikke andet tilbage af Teglværket end nogle store, vandfyldte Lergrave og en Smule Ruiner af den store, prægtige og smukke Ringovn, hvis høje Skorsten kunde ses langt omkring og gav Egnen lidt Særpræg.

Den Uvilje mod de tyske Arbejdere, som herskede særlig i Sengeløse, har rimeligvis været temmelig almindelig, thi de havde paa en eller anden Maade faaet at vide, hvad der ventede dem, og havde taget Forholdsregler, som det bedst lod sig gøre. Nogle var kravlet op paa den gamle Ovn og havde draget Stigen efter sig, og man mener, at de derfra vilde have kastet Sten ned i Hovedet paa Angriberne; men det gik heldigvis ikke saa vidt. Andre af dem havde skjult sig i Fyrhuller og saa grundigt, at der var en Mand, som det kneb med at faa ud igen.

Felttoget mod Tyskerne begyndte en Søndag lidt over Mid-

dag. Nogle Husmænd samledes ude paa Gaden, og ved Hjælp af en Flaske Brændevin kom der flere til. Man var enige om, at selv om Tyskerne rent ud sagt ikke skulde slaas ihjel, saa skulde de jages væk. Naar vi var i Krig med Tyskland, saa maatte de ikke gaa her i Fred og Ro og tjene Penge. Tre Gaardmænd sluttede sig til Tropperne, nemlig Gaardejer Christian Hansen, Ventoftegaard, Gaardejer Hans Larsen, Bauehøjgaard, og min Fader, Lars Hansen. De skulde være Førere.

Man mobiliserede nu som det bedst lod sig gøre. De fleste bevæbnede sig med en ordentlig Stok. Bedst husker man Husmand Frederik Vinter; han tog et Skovlskaft, og med det paa Nakken kom han forbi Husmand Anders Nielsen, som gik og gravede i sin Have. Anders Nielsen saa, at Frederik Vinter var i Krigshumør og spurgte, hvor han skulde hen.

„Vi er samlet nede paa Gaden og skal ud og jage Tyskerne væk fra Teglværket,“ brummede Frederik.

Anders Nielsen gav Spaden et Spark med Træskoen, saa Jorden røg af, og med den paa Nakken slog han Følge med Frederik Vinter.

Kort efter, da Styrken havde raadslaaet lidt, begav de sig paa Vej ud efter Hakkemose. Da de var kommen Halvvejen, mødte de den fjerde Gaardmand, nemlig Ole Andersen. Han var til Hest. Ole Andersen havde den Vane, naar han tog Ordet: „Jeg siger, jeg siger,“ begyndte han altid. Da han var sat ind i Sagen, vendte han Hesten, idet han sagde: „Jeg følger med, jeg siger, jeg følger med.“ Og idet han red foran hele Styrken, følte han sig som Hovedanføreren; naar de bag ved blev lidt højrøstet, saa vendte Ole Andersen sig i Sadelen og svingede Ridepiskeren: „Rolig, jeg siger, bare rolig, Folk.“

Da de naaede ud paa Galgebakken, som ligger 400—500 Alen Vest for Hakkemose, gjorde de Holdt og holdt Krigsraad. Det blev saa til, at de fire Gaardmænd gik ned paa Værket, medens Husmændene blev staaende afventende paa Galgebakken.

Nu skulde der forhandles om Fred eller erklæres Krig, som det bedst kunde falde sig.

Den daglige Leder af Teglværket var en Tysker ved Navn Bröcker, han var en lille undersat, rask og djærv Mand, som

formodentlig havde Indfødsret. Han talte saa snildt og saa længe med de fire Gaardmænd og lovede at ordne alt paa det bedste. De tyske Arbejdere skulde faa Afsked saa hurtigt som muligt, naar bare det hele kunde forløbe fredeligt. Og Enden paa Forhandlingerne blev, at de fire Bønder gik op og talte Husmændene til Rette og fraraadte at gaa haandgribe- ligt frem foreløbig, og de blev ogsaa enige om at gaa hjem til Byen igen lidt mere stille, end de var kommen.

Men saa kom Efterspillet. — Den daværende Ejer af Hakke- mose var en Justitsraad Langgaard. Da han fik denne Hi- storie at vide, saa lod han de fire Gaardmænd stævne, og de maatte møde op og gøre Rede for Felttoget. Hvorledes det nu er gaaet for sig, er ikke let at blive klog paa, man skulde dog ikke mene, at deres Brøde var saa stor; men formodentlig har Justitsraad Langgaard, som boede i København, været dem for klog, og han har vel ogsaa haft nogen mere Indflydelse, og endelig har Bønderne nok været lidt uheldige med at for- svare deres Sag, for i første Omgang maatte Ole Andersen og Christian Hansen blive i Kaschotten om Natten. Hans Larsen og Lars Hansen fik Lov at rejse hjem. Saa søgte de Raad og Vejledning hos gamle Alberti, men det var saa som saa med den Trøst, han gav dem. „I har baaret jer ad som nogle Dum- merjanner, I skulde have svart Justitsraaden paa hans Til- tale; han kunde da ikke bidt Hovedet af jer, men som Sa- gerne staar nu, kan jeg ikke fritage jer for Mulkt.“ Da de saa skulde slutte, og de mærkede, at Sagen gik dem paa, saa hen- vendte Ole Andersen sig i Fortrolighed til Justitsraaden og sagde: „Kan De ikke skaane os, jeg siger, kan De ikke skaane os, Hr. Justitsraad?“ Men Justitsraaden kunde eller vilde ikke skaane dem; de maatte rykke ud med hver 20 Rigsdaler.

At det var Ole Andersen, som traadte i Forgrunden til Slut og prøvede paa at redde, hvad reddes kunde, var meget na- turligt, thi der var altid en dannet Værdighed over den Mands Optræden, men trods det kunde det ikke lykkes at tale Justits- raaden til Hjertet. Naar min Fader fortalte den Historie, var det altid med en Blanding af Ironi og Bitterhed; det harmede ham, at de skulde pumpes for de 80 Rigsdaler.

Bøjning for helgenbilleder.

Meddelt ved mag. V. Hermansen.

Arkivar Hans Ellekilde har i årbogen for 1924 meddelt en række østsjællandske folkesagn og deriblandt gengivet det velbekendte træk om menigheden, der — uden selv at vide hvorfor — vedblev at bøje sig for stedet, hvor i fordums tid et helgenbillede havde været anbragt. I det foreliggende tilfælde berettes det om kirkegængerne i Høje Tåstrup, idet optegnelsen som hjemmelsmand havde stiftsprovst Hans Sørensen, der i 1859—1861 havde været kapellan her. Da denne skik imidlertid også kendes andre steder fra, knyttede Ellekilde til meddelelsen et ønske om at få den nærmere oplyst, og det er jeg ved et heldigt træf blevet i stand til. Ved et besøg i Høje Tåstrup fornylig viste grd. H. L. Hansen, Høje Tåstrup, mig nemlig „Embedsbog for Høietostrup Pastorat, indrettet og bekostet af J. F. Fenger Anno 1855“, hvor der mellem andre optegnelser stod følgende stykke, som efter sin plads må være indført omkring 1860.

Romersk-katholske Levninger i Høietostrup Menighed.

„Det var indtil omtrent 1844 Skik her i Menigheden at Communicanterne vendte Ryggen til Alteret og Ansigtet mod Væggene, naar Præsten messede Fader Vor og Indstiftelsesordene i Nadveren, derpaa atter Ansigtet mod Alteret under Brødeis og Vinens Uddeling. Den forunderlige og taabelige Skik søgte Skolelærer Jørgensen i Høietostrup at afskaffe, dels ved at tale imod den til Folk privat, dels i Skolen til Børnene, dels ved at see selve Communicanterne, som ved at vende sig fra Alteret ogsaa kom til at vende Ansigtet mod Degnestolen, stift i Øinene, saa at de bleve lidt forlegne ved hans spørgende og misbilligende Blik. — Der gives ingen anden tænkelig Grund til denne Skik end den, at da ved Reformationens Indførelse Kirkens gamle, særdeles smukke Altertavle blev borttaget, fordi der fandtes Mariabilleder og Helgenskikkelser iblandt de talrige Figurer, blev disse enkelte Billeder stillede langs begge Væggene i Choret; Menigheden var vant til i den katolske Tid at tilbede Billederne og kunde rimeligvis i Begyn-

delsen ikke godt finde sig i nu at vende dem Ryggen, deraf kom vistnok denne forunderlige Skik, der rigtignok vedblev efter at Billederne vare borttagne og opstillede i Vaabenhuset, hvor de endnu findes, desværre udsatte for at ødelægges, hvilket vilde være meget beklageligt, da de i flere Henseender er mesterlige og tillige langt at foretrække for Kirkens nuværende højst uheldige Altertavle."

Bogmeddelelser.

Ved *Arthur Fang.*

I de følgende Linier skal der gives nogle kortfattede Meddelelser om Bøger, der antagelig kan være af Interesse for Aarbogens Læsere.

Historikeren *Vilh. la Cour* har i April i Aar disputeret for den filosofiske Doktorgrad med en Afhandling „Sjællands ældste Bygder“ (H. Aschehoug & Co. Dansk Forlag. 324 S.). I Bogen behandles det meget interessante, men ogsaa meget vanskelige Spørgsmaal, om hvorledes Bebyggelsen efterhaanden har bredt sig over vor største Ø. la Cour har valgt at foretage en arkæologisk og topografisk Undersøgelse for om muligt at faa Svar paa Spørgsmaalet. Han har først gennemgaaet alle Nationalmuseets Indberetninger om endnu eksisterende og forsvundne Mindesmærker fra Oldtiden og dernæst studeret Museets Optegnelser om løse Oldtidsfund og dets Meddelelser om Undersøgelser af Bopladser fra Sten- og Broncealder. Dette allerede betydelige Materiale har Forfatteren yderligere forøget ved at gennemgaa Udskiftningskort og Markbøger og ved førstehaands Undersøgelser ude i Marken. Det samlede Resultat har han indtegnet paa tre store, overskuelige Kort, der ledsager hans Bog: et over Stenalderens Mindesmærker, et over Broncealderens Høje og et sammenfattende Kort, hvorpaa samtlige Mindesmærker samt de kendte Bopladser og de formentlige Vejforbindelser er indlagt. Disse tre Kort, der alene repræsenterer et betydeligt og fortjenstfuldt Arbejde, maa være af stor Interesse for alle, der

vil efterspore deres Hjemegns Bebyggelseshistorie. Af ikke mindre Interesse er det at følge Forfatterens Udvikling i Bogen, hvor han selv gør Brug af sit Materiale, gennemgaar Herred for Herred og søger at udrede, hvorledes Sjælland er blevet bebygget og opdyrket. En hel Række frugtbare Spørgsmaal, bl. a. om Terrænets og selve Jordbundens Indflydelse paa Bebyggelsen, tages op til Undersøgelse.

Selv om det her drejer sig om en Doktordisputats, er Bogen dog let læselig for alle. Dersom der blandt Hist. Samfunds Medlemmer kan samles mindst 10 Købere, kan Bogen faas til nedsat Pris. Eventuelle Bestillinger kan sendes til Kassereren.

— Arkæologen cand. jur. *Erik Westerby*, der tidligere har skrevet et Par Afhandlinger, har udsendt en stor og smuk Bog om sine Undersøgelser af „Stenalderbopladser ved Klampenborg“ (I Kommission hos C. A. Reitzel. 218 S. med mange Illustrationer). Forf. har personlig med stor Energi og Omhu gennemført en aarelang Udgravning og Undersøgelse af nogle Stenalderbopladser ved Klampenborg, hvoraf den ene var af betydelig Udstrækning og gav et overordentlig rigt arkæologisk Udbytte. Forf. giver i sin Bog en indgaaende Beskrivelse af disse Undersøgelser, der ikke er mindst interessante, fordi der gennem dem sikkert kan konstateres en Forbindelse mellem den egentlige Køkkenmøddingkultur (Ertebølle) og den endnu ældre Kultur (Maglemose). I sidste Halvdel af sin Bog foretager Forf. en Undersøgelse af de ældre danske Stenalderkulturers Oprindelse og Udvikling og deres Forbindelse med sammenhørende Kulturer ude i Europa. Man følger gerne Erik Westerby gennem en saadan Fremstilling, fordi han ikke alene med Grundighed har sat sig ind i den udenlandske arkæologiske Litteratur, men gennem Studierejser i Frankrig, Tyskland og England har gjort et stort Arbejde for at skaffe sig et selvstændigt Indblik i den europæiske Arkæologi. Og hvor mange har herhjemme gjort det?

I denne Forbindelse vil det være naturligt ogsaa at henlede Opmærksomheden paa et nylig afsluttet stort og fortjenstfuldt arkæologisk Værk, nemlig „De forhistoriske Tider i Europa“, skildret af skandinaviske Videnskabsmænd under Redaktion af Professor *K. Friis Johansen* (Henrik Koppels Forlag. I—II. 460 og 421 S.). Heri gives der for første Gang i dansk Litte-

ratur en samlet og indgaaende Fremstilling af Europas Forhistorie, saaledes at man ogsaa faar en Udredning af vort eget Lands Forhistorie i Forbindelse og Sammenhæng med det øvrige Europas. — Uden Forstaaelse af Sammenhængen, ingen virkelig Forstaaelse. — De Afsnit, der behandler Danmarks Oldtid er med Rette blevet omtalt som en meget tiltrængt Fornyelse af *Sophus Müllers* fortjenstfulde, men nu 30 Aar gamle Værk „Vor Oldtid“.

— Den saakaldte „Langeske Stiftelse i Roskilde“ har udsendt et af Ingeniør *T. A. Colding* udarbejdet Skrift om „Legatfamilien Lange“. Legatet er stiftet af Købmand og Raadmand Hans Rasmussen Lange, født 1670, død 1750 i Roskilde og begravet i Domkirken. Allerede i anden Generation forlod Slægten Roskilde; bedst kendt er den Gren, der drog til Frederikssund, hvor den endnu tæller landskendte og ansete Repræsentanter. Den smukke og anselige Slægtetog er forsynet med fortrinlige Oversigtstavler og mange interessante Billeder.

— Konsul *Axel Permin* i Charlottenlund har i Forbindelse med Underarkivar *Harald Hatt* udarbejdet en „Stamtavle over Slægten Permin i Danmark“. Slægten er rimeligvis af nordøsttysk Herkomst, dens ældste Repræsentanter her i Landet træffer man i Køge, og den har bl. a. gennem afdøde Købmand *M. H. Permin* haft Tilknytning til Roskilde. Bogen er forsynet med en Mængde Billeder af Slægtens Medlemmer.

— I Anledning af Boserup Sanatoriums 25 Aars Jubilæum er der udsendt et Jubilæumsskrift, der foruden et Par lægevidenskabelige Afhandlinger indeholder en Oversigt over Sanatoriets Tilblivelse, Indretning og Udvikling, forfattet af Overlæge *N. J. Strandgaard*; hertil en Række Billeder.

— Ved sit 25 Aars Jubilæum har Emdrup Grundejerforening formaaet Redaktør *C. A. Clemmensen* til at udarbejde et smukt lille, illustreret Skrift paa 47 Sider om „Emdrup før og nu“.

— Gamle Roskilde Amts selskabelige Forening har fejret sit 50 Aars Jubilæum, bl. a. med Udsendelsen af et lille Festskrift med mange Billeder samt Bidrag af Bogholder *O. Pedersen* og Landbrugskandidat *Holger Rasmussen*.

— Af „Jul i Roskilde“ foreligger nu 3. Aargang. Heftet

indeholder bl. a. en interessant Artikel af Museumsdirektør *Karl Madsen* om Maleren August Jerndorffs Billeder fra Roskilde og Roskilde Memoirer af Pastorinde *Prip*, Postmester *Dohn*, Skoleinspektør *R. Jørgensen* og Tømrermester *L. Weber*. Heftet er som sædvanlig meget rigt illustreret. Det paa-begyndte Galleri over gamle Roskilde-Borgere fortsættes og har faaet en Art Supplement i en Billedrevue over Begivenheder og Mærkedage i det forløbne Aar.